

PRZEKONANIA DOTYCZĄCE PALENIA TYTONIU WŚRÓD MŁODZIEŻY 15-LETNIEJ W RÓŻNYCH KRAJACH*

Barbara Woynarowska¹, Joanna Mazur²

¹Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Wychowania
Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego

²Zakład Epidemiologii Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie

BELIEFS CONCERNING SMOKING AMONG 15-YEAR-OLD ADOLESCENTS IN DIFFERENT COUNTRIES

ABSTRACT – The aim of the study was to investigate beliefs concerning different aspects of tobacco smoking among 15-year-old adolescents in Poland and seven Western European countries of different national policies on adolescent smoking. The study was linked to the Health Behavior in School-Aged Children. A WHO Cross –National Study. The international standard questionnaire CAS – Control of Adolescents Smoking was used. Data collection took place in 1997/98. The sample was selected as representative for 15-year-old students in Poland and seven other countries: Austria, Finland, Norway, (generally restrictive government policies on adolescent smoking), and Denmark, Germany, Scotland and Wales (fairly lenient policies). In all of these countries, except Poland, the rate of smokers was higher among the girls than among the boys. In every country the majority (about 80%) of adolescents did not expect themselves to be regular smokers in two years time, and considered smoking at this age to be foolish and in no way reflecting maturity. Most of the students believed that smoking makes your teeth yellow, while only one third of them believed that it helps people to calm down, reduce body weight, and feel more confident. Girls, in comparison to boys, less often expected themselves to be smoking in two years time, or considered smoking as a sign of maturity. In Western European Countries they were more tolerant of smoking by their parents at home and smoking by others in public places. No equivocal relationship between the government policy towards adolescent smoking and the beliefs on smoking in this age group was found. Generally, in countries with restrictive policies, percentages of adolescents who were unsure of becoming smokers in two years time, negatively perceived such perspective, and did not accept parental smoking at home, were lower than in countries with lenient policies. In comparison to the other countries, the Polish adolescents were more negatively inclined to become smokers in two years time, and more frequently intolerant of parental smoking at home, and smoking in public places in general.

Key words: adolescents, tobacco smoking, beliefs, intentions, smoking permissiveness.

* Praca wykonana ze środków finansowanych przez Ministerstwo Zdrowia na realizację programu „Pierwotnej profilaktyki chorób odtytoniowych w Polsce 2001 roku”.

WSTĘP

W ostatnich latach konsumpcja tytoniu i rozpowszechnienie jego palenia w krajach rozwiniętych zmniejsza się (8). Podobną tendencję obserwuje się w Polsce (9). Te korzystne zmiany dotyczą jednak tylko ludzi dorosłych, gdyż u młodzieży, zwłaszcza u dziewcząt, częstość palenia zwiększa się (1, 2, 5). Ponieważ większość palaczy rozpoczyna regularne palenie przed 18 rokiem życia istnieje obawa, że wzrost częstości palenia u młodzieży może w przyszłości zahamować dotychczasowy spadek palenia wśród dorosłych (1).

Przyczyny palenia tytoniu przez młodych ludzi są bardzo złożone i uwarunkowane wieloma czynnikami kulturowymi i społecznymi, w tym także trudnościami dorastania we współczesnym, gwałtownie zmieniającym się świecie (3, 6).

Celem pracy było zbadanie różnic w przekonaniach dotyczących różnych aspektów palenia tytoniu u młodzieży 15-letniej w Polsce i w siedmiu krajach, z różnych regionów Europy zachodniej (kraje skandynawskie, Wyspy Brytyjskie, Europa centralna), których rządy prowadzą zróżnicowaną politykę w zakresie przeciwdziałania paleniu. Biorąc pod uwagę politykę w stosunku do palenia młodzieży do 18 roku życia (m.in. zakaz dotyczący sprzedaży wyrobów tytoniowych młodzieży, sprzedaży ich w automatach, palenia w szkole, miejscach publicznych, edukacja w szkole) wyróżniono dwie grupy krajów: o polityce generalnie restrykcyjnej – Austria, Finlandia, Norwegia, Polska oraz względnie łagodnej – Dania, Niemcy, Szkocja, Walia (1).

MATERIAŁ I METODA

Badania wykonano w 1997-1998 r., w ramach kolejnej serii międzynarodowych badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej (HBSC – Health Behaviour in School-Aged Children. A WHO Cross-National Study. Do badań tych włączono, jako dodatkowy, kwestionariusz „Kontrola Palenia Nastolatków” (CAS - Control of Adolescent Smoking)¹. Badania CAS w krajach Europy zachodniej finansowane były przez Komisję Europejską. W Polsce wykorzystano kwestionariusz CAS, jako ogólnie dostępny dla krajów uczestniczących w badaniach HBSC. Kwestionariusz ten zawierał m.in. następujące pytania lub stwierdzenia:

- Czy sądzisz, że za dwa lata będziesz codziennie palił papierosy?
- Gdybyś palił papierosy za dwa lata, to: byłoby to fatalne (złe), głupie, właściwe, świadczyłoby o dorosłości;
- Czy zgadzasz się z opinią, że palenie tytoniu: pomaga ludziom, gdy są zdenerwowani, daje ludziom poczucie pewności siebie, dzięki paleniu człowiek jest szczupły, pod wpływem palenia zęby stają się żółte;
- Czy zgadzasz się ze stwierdzeniami: uczniom i nauczycielom powinno się pozwolić palić w szkole, rodzice nie powinni palić w domu, palenie w miejscach publicznych nie powinno być dozwolone.

Międzynarodowy kwestionariusz został zaadaptowany do warunków polskich (w sposób zgodny z międzynarodowym protokołem badań) i sprawdzony w badaniach

¹ Międzynarodowym koordynatorem badań HBSC oraz CAS była dr C. Currie z Uniwersytetu w Edynburgu; kierownikiem badań w Polsce była prof. B. Woynarowska z Uniwersytetu Warszawskiego.

pilotażowych. Anonimową ankietę w Polsce przeprowadziły, metodą audytoryjną, specjalnie dobrane i przeszkolone pielęgniarki szkolne, na przełomie lutego i marca 1998 r. W pozostałych krajach badania wykonywali nauczyciele w okresie grudzień 1997 – kwiecień 1998.

Badaniami objęto młodzież w wieku 15 lat (średni wiek badanych wahał się od 15,2 lat w Austrii do 15, 9 lat w Walii; w Polsce 15,7 lat). W Polsce byli to uczniowie klas I szkół ponadpodstawowych różnych typów. Stanowili oni grupę reprezentatywną dla młodzieży szkolnej w tym wieku w danym kraju. Tylko w Niemczech badania dotyczyły jednego landu (ludność ok. 18 mln). Liczba badanych wahała się od 1373 w Austrii do 1718 w Szkocji; w Polsce wynosiła 1636 osób. Sposób doboru grupy przedstawiono w odrębnym opracowaniu (7).

W analizie wyników uwzględniono różnice między dziewczętami i chłopcami, Polską i innymi krajami oraz grupą krajów o restrykcyjnej (wymieniane w tabelach jako pierwsze cztery) i łagodnej polityce państwa w stosunku do palenia tytoniu przez młodzież (wymieniane w tabelach jako ostatnie cztery kraje).

WYNIKI

Częstość palenia tytoniu

Odsetek młodzieży palącej z różną częstością (ryc. 1) i codziennie (tab. 1) był w analizowanych krajach zróżnicowany – największy w Austrii (paliło codziennie 26% dziewcząt i 20% chłopców), najmniejszy u dziewcząt w Polsce (14% regularnych palaczek). Poza Polską we wszystkich krajach częściej paliły dziewczęta niż chłopcy. W krajach Europy zachodniej codziennie paliło 20-26% dziewcząt (w Polsce 14%) i 15-23% chłopców (w Polsce 22%).

TABELA 1

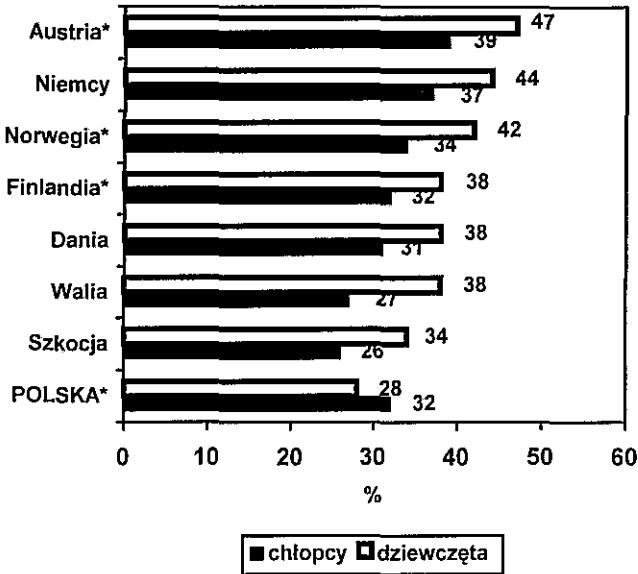
Młodzież 15-letnia, która pali codziennie i jej przewidywania co do palenia za dwa lata
– % badanych chłopców (Ch) i dziewcząt (Dz)

Kraj*	Pali codziennie		Będą palić codziennie za 2 lata					
	Ch	Dz	Tak**		Może tak, może nie		Nie***	
			Ch	Dz	Ch	Dz	Ch	Dz
Austria	20	26	14	10	13	24	73	66
Finlandia	19	20	10	7	19	24	72	69
Norwegia	18	21	10	9	20	31	70	61
Polska	22	14	9	7	24	22	67	71
Dania	15	21	9	11	14	24	77	66
Niemcy	23	25	10	9	10	13	80	78
Szkocja	19	24	7	7	9	14	84	79
Walia	18	23	6	6	11	18	83	76

* Polityka państwa wobec palenia przez nastolatków w 4 pierwszych krajach jest restrykcyjna, i w 4 ostatnich krajach łagodna

** Zdecydowanie tak lub prawdopodobnie tak

*** Zdecydowanie nie lub prawdopodobnie nie

Ryc. 1. Odsetki chłopców i dziewcząt palących tytoń z różną częstością w Polsce i niektórych krajach Europy zachodniej (* kraje o restrykcyjnej polityce w stosunku do palenia młodzieży).

Intencje co do regularnego palenia w najbliższej przyszłości

Większość (61-84%) młodzieży uważała, że za dwa lata nie będzie codziennie palić (zdecydowanie lub prawdopodobnie) (tab.1). We wszystkich krajach, poza Polską, nieco częściej uważali tak chłopcy niż dziewczęta. Odsetki „planujących” niepalenie były większe w krajach o łagodnej polityce antytytoniowej niż w krajach o polityce restrykcyjnej.

Tylko 6-14 % 15-latków przewidywało, że będzie regularnie palić (zdecydowanie lub prawdopodobnie) za dwa lata, czyli w wieku około 17 lat. Odsetek ten jest dwu lub trzykrotnie mniejszy od odsetka regularnie palących 15-latków. W większości krajów nieco częściej przewidywali palenie chłopcy niż dziewczęta.

Odsetek młodzieży niezdecydowanej co do palenia za dwa lata wahał się w różnych krajach od 9% u chłopców w Szkocji do 31% dziewcząt w Norwegii. Częściej niepewne co do swej decyzji były dziewczęta niż chłopcy oraz młodzież w krajach o restrykcyjnej polityce wobec palenia.

Ocena własnego palenia papierosów przez respondentów w najbliższej przyszłości

Większość młodzieży (ok. 80%) zgadzała się ze stwierdzeniem, że palenie przez nią papierosów za dwa lata byłoby „fatalne, złe”, nieco mniej (ponad 70%), że byłoby „głupie” (tab. 2). Opinie dziewcząt i chłopców są na ogół zbliżone, a odpowiedzi mło-

Przekonania dotyczące palenia tytoniu wśród młodzieży 15-letniej w różnych krajach

dzieży w różnych krajach dość zróżnicowane. Najbardziej negatywnie oceniła własne palenie w najbliższej przyszłości młodzież w Finlandii. Opinie młodzieży polskiej lokalizują ją na „środkowej” pozycji. Odsetki młodzieży, która uważa, że palenie za dwa lata byłoby „fatalne, złe” były nieco większe w krajach o restrykcyjnej polityce, zwłaszcza wśród dziewcząt.

TABELA 2
Samocena faktu codziennego palenia papierosów przez siebie za dwa lata

	Chłopcy (%)			Dziewczeta (%)		
	Zgadzam się*	Trudno mi powiedzieć	Nie zgadzam się**	Zgadzam się*	Trudno mi powiedzieć	Nie zgadzam się**
Byłoby to fatalne, złe						
Austria	84	10	6	82	12	6
Finlandia	89	7	4	91	7	2
Norwegia	79	12	9	80	14	6
Polska	77	11	12	83	10	7
Dania	74	15	11	70	17	13
Niemcy	85	9	6	77	13	10
Szkocja	77	13	10	79	16	5
Walia	80	12	8	80	16	4
Byłoby to głupie						
Austria	70	14	16	68	19	13
Finlandia	80	12	8	79	12	9
Norwegia	79	9	12	70	9	11
Polska	72	11	17	75	10	15
Dania	84	8	8	84	7	9
Niemcy	71	14	15	66	16	18
Szkocja	72	14	14	72	17	11
Walia	76	13	11	69	17	14
Byłoby to właściwe (OK)						
Austria	22	21	57	26	24	50
Finlandia	8	15	77	8	16	76
Norwegia	14	19	67	9	21	70
Polska	10	15	75	6	11	83
Dania	14	17	69	17	25	58
Niemcy	21	22	57	31	23	46
Szkocja	11	19	70	11	25	64
Walia	13	20	67	11	29	60
Świadczyłoby to o dorosłości						
Austria	8	10	82	7	9	84
Finlandia	4	11	85	2	5	93
Norwegia	8	17	75	4	11	85
Polska	12	11	77	9	9	82
Dania	5	12	83	4	11	85
Niemcy	11	17	72	7	18	75
Szkocja	5	14	81	5	9	86
Walia	6	16	78	4	11	85

* W tym zdecydowanie zgadzam się

** W tym zdecydowanie nie zgadzam się

TABELA 3

Przekonania młodzieży dotyczące pozytywnych i negatywnych aspektów palenia tytoniu
(objaśnienia jak w tabeli 2)

	Chłopcy (%)			Dziewczęta (%)		
	Zgadzam się	Trudno mi powiedzieć	Nie zgadzam się	Zgadzam się	Trudno mi powiedzieć	Nie zgadzam się
Palenie tytoniu pomaga ludziom, gdy są zdenerwowani						
Austria	49	19	32	51	18	31
Norwegia	33	35	32	30	39	31
Polska	31	32	37	28	38	34
Niemcy	40	16	44	44	20	36
Szkocja	41	34	15	41	34	25
Walia	45	34	21	45	34	21
Dzięki paleniu człowiek jest szczupły						
Austria	23	20	57	33	20	47
Norwegia	19	40	41	27	36	37
Polska	25	36	39	25	36	39
Niemcy	19	20	61	30	20	50
Szkocja	27	35	38	27	35	38
Walia	29	36	35	29	36	35
Palenie papierosów daje ludziom poczucie pewności siebie						
Austria	18	26	56	18	25	57
Norwegia	15	42	43	15	41	44
Polska	14	39	47	15	35	50
Niemcy	5	18	77	2	15	83
Szkocja	21	49	30	24	45	31
Walia	24	48	28	29	44	27
Pod wpływem palenia zęby stają się żółte						
Austria	82	9	9	87	8	5
Norwegia	82	12	6	91	7	2
Polska	89	8	3	92	6	2
Niemcy	85	8	7	88	7	5
Szkocja	86	10	3	91	6	3
Walia	90	8	2	90	8	2

Odsetki młodzieży, która uważa, że palenie za dwa lata byłoby „właściwe” (OK) są zdecydowanie mniejsze niż oceniających ten fakt negatywnie i zróżnicowane w poszczególnych krajach. Ze stwierdzeniem, że „palenie byłoby właściwe (OK)” zgodziło się najwięcej młodzieży w Niemczech (31% dziewcząt, 21% chłopców) i Austrii (odpowiednio 26% i 22%) – w krajach o największym rozpowszechnieniu palenia wśród młodzieży. Odsetki młodzieży, która nie zgodziła się z tym stwierdzeniem były największe w Polsce i Finlandii. Pewna tendencja do częstszego przekonania (zwłaszcza wśród dziewcząt), że palenie za dwa lata widoczne jest w krajach o względnie łagodnej polityce wobec palenia. Niewielki jest odsetek młodzieży (2-12%) 15-letniej, która zgodziła się ze stwierdzeniem, że palenie za dwa lata „świadczyłoby o dorosło-

ści”. Prawie we wszystkich krajach częściej uważali tak chłopcy niż dziewczęta, różnice między krajami nie są duże.

Przekonania młodzieży dotyczące wybranych stereotypów protytoniowych i negatywnych aspektów palenia

Zdecydowana większość (82-92%) młodzieży w sześciu krajach (w Danii i Finlandii nie uwzględniono tego aspektu badań) zgodziła się ze stwierdzeniem, że „pod wpływem palenia tytoniu zęby stają się żółte” (tab. 3). Częściej przekonane były o tym dziewczęta niż chłopcy, podobnie sądziła młodzież w różnych krajach. Znacznie mniej młodzieży było przekonanej, że:

- „palenie pomaga ludziom, gdy są zdenerwowani” (od 28% dziewcząt w Polsce do 51% w Austrii); podobnie uważała tak młodzież obu płci;
- „dzięki paleniu człowiek jest szczupły” (od 19% chłopców w Norwegii do 33% dziewcząt w Austrii); w trzech krajach o największym odsetku palących (Austria, Niemcy i Norwegia) zdecydowanie częściej uważały tak dziewczęta niż chłopcy;
- „palenie papierosów daje ludziom poczucie pewności siebie” (od 2% dziewcząt w Niemczech do 29% w Walii); nie ma wyraźnych różnic zależnych od płci, duże zróżnicowanie między poszczególnymi krajami.

Należy podkreślić, że poza stwierdzeniem dotyczącym zażółcenia zębów, w pozostałych co trzeci lub czwarty nastolatek wybierał odpowiedź „trudno mi powiedzieć”. Odsetki młodzieży wybierającej tę odpowiedź były najmniejsze w Austrii i Niemczech (największe rozpowszechnienie palenia).

Przekonania młodzieży o przyzwoleniu na palenie przez różne osoby w różnych miejscach

Przekonania młodzieży dotyczące przyzwolenia na palenie rodziców w domu, ludzi w miejscach publicznych oraz nauczycieli i uczniów w szkole są zróżnicowane i dość trudne do interpretacji (tab. 4). Należy zwrócić uwagę na następujące dane:

- Niemal we wszystkich krajach dziewczęta, w porównaniu z chłopcami rzadziej zgadzały się ze stwierdzeniem, że rodzice nie powinni palić w domu i że palenie w miejscach publicznych powinno być niedozwolone; w odniesieniu do palenia nauczycieli i uczniów w szkole różnice opinii zależne od płci nie były tak jednoznaczne;
- W krajach o restrykcyjnej polityce wobec palenia przez młodzież więcej nastolatków zgadzało się ze stwierdzeniem, że rodzice nie powinni palić w domu;
- Polska jest krajem, w którym zdecydowanie najwięcej młodzieży opowiada się przeciwko paleniu:
 - rodziców w domu (63% dziewcząt, 53% chłopców; w Danii, kraju o najmniejszym
 - odsetku tych odpowiedzi, odpowiednio 9% i 14%);
 - w miejscach publicznych (55% dziewcząt, 51% chłopców; w Danii 18% i 28%);
 - nauczycieli w szkole (71% dziewcząt, 63% chłopców; w Danii 26% i 32%);
 - uczniów w szkole (74% dziewcząt, 63% chłopców; w Danii 27% u obu płci).

TABELA 4
Przekonania młodzieży dotyczące przyzwolenia na palenie przez różne osoby,
w różnych miejscach (objaśnienia jak w tabeli 2)

	Chłopcy (%)			Dziewczęta (%)		
	Zgadzam się	Trudno mi powiedzieć	Nie zgadzam się	Zgadzam się	Trudno mi powiedzieć	Nie zgadzam się
Rodzice nie powinni palić w domu						
Austria	29	24	47	26	24	50
Finlandia	35	26	29	32	25	43
Norwegia	33	28	39	33	29	37
Polska	53	19	28	63	14	23
Dania	14	23	63	9	24	50
Niemcy	31	24	45	28	23	49
Szkocja	21	30	49	17	29	54
Walia	27	29	44	20	28	52
Palenie w miejscach publicznych powinno być niedozwolone						
Austria	26	17	57	19	15	66
Finlandia	60	17	23	61	13	26
Norwegia	41	21	37	33	23	44
Polska	51	15	34	55	16	29
Dania	28	23	49	18	26	66
Niemcy	51	14	35	39	18	43
Szkocja	42	23	35	34	24	42
Walia	36	25	39	32	23	45
Nauczycielom powinno się pozwolić palić w budynku i na terenie szkoły						
Austria	38	16	46	45	14	41
Finlandia	27	16	57	20	18	62
Norwegia	29	13	58	27	16	57
Polska	22	15	63	18	11	71
Dania	49	19	32	49	25	26
Niemcy	29	12	59	30	13	57
Szkocja	24	15	61	22	18	60
Walia	24	19	57	26	17	57
Uczniom powinno się pozwolić palić w budynku i na terenie szkoły						
Austria	41	17	42	51	15	34
Finlandia	37	20	43	29	20	51
Norwegia	32	16	52	32	19	49
Polska	22	14	64	17	9	74
Dania	52	21	27	50	23	27
Niemcy	34	17	49	39	17	44
Szkocja	23	17	60	22	20	58
Walia	24	17	59	24	16	60

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Mimo wdrażania we wszystkich krajach Europy programów zapobiegania paleniu tytoniu, w tym także w szkołach, rozpowszechnienie palenia wśród młodzieży w okre-

sie dorastania w ostatnich latach zwiększa się. Przeprowadzone w latach 1997-98 badania międzynarodowe CAS miały na celu m.in. poznanie opinii i przekonań młodzieży dotyczących niektórych aspektów palenia. Wiedza na ten temat może być przydatna w poszukiwaniu bardziej skutecznych strategii przeciwdziałania paleniu przez młodzież. We wcześniejszej pracy (3) przedstawiono wyniki badań nad przekonaniami wobec palenia u młodzieży w Polsce. Porównanie wyników badań przeprowadzonych w Polsce i innych krajach w reprezentatywnych grupach młodzieży, w tym samym wieku, z zastosowaniem tej samej procedury badawczej wskazuje na wzrost częstości palenia przez dziewczęta w Polsce, który rozpoczął się w Europie zachodniej znacznie wcześniej i w wielu krajach dziewczęta „wyprzedziły” w paleniu chłopców.

Wyniki badań wykazały, że wśród młodzieży 15-letniej we wszystkich krajach:

- Większość nastolatków uważa, że nie będzie palić (codziennie) za dwa lata (czyli w wieku 17 lat), a palenie w tym wieku byłoby „fatalne, złe” lub „głupie” oraz że nie świadczyłoby o dorosłości. Większość młodzieży postrzega zatem negatywnie fakt palenia i być może palenie podejmowane dla demonstrowania swojej dorosłości dotyczy osób przed 15 rokiem życia;
- Znaczna część młodzieży nie jest pewna czy palenie pomaga ludziom, gdy są zdenerwowani oraz w utrzymaniu szczupłej sylwetki i poczucia pewności siebie. Należy sądzić, że młodzież 15-letnia nie sprawdziła jeszcze sama, czy te powszechne wśród ludzi dorosłych stereotypy protytoniowe (korzyści z palenia) są prawdziwe. Charakterystyczne jest przy tym, że odsetek niepewnych co do takich „korzyści” z palenia jest najmniejszy w Austrii i Niemczech, czyli w krajach o największym rozpowszechnieniu palenia wśród młodzieży.

Kraje Europy zachodniej, w których przeprowadzono badania, różniły się pod względem polityki państwa dla przeciwdziałania paleniu wśród młodzieży. W krajach o restrykcyjnej polityce, w porównaniu do krajów o polityce względnie łagodnej:

- mniej nastolatków zamierzało nie palić za dwa lata, a więcej było niepewnych co do swojej decyzji,
- więcej młodzieży zgadzało się ze stwierdzeniem, że palenie przez nich w najbliższej przyszłości byłoby „fatalne, złe” oraz że rodzice nie powinni palić w domu.

W trzech krajach o największym rozpowszechnieniu palenia (Austria, Niemcy i Norwegia) najwięcej młodzieży uważało, że palenie za dwa lata byłoby „właściwe” (OK). Wyniki te mogą wskazywać, że rodzaj polityki państwa wobec palenia nie zawsze przekłada się jednoznacznie na jego rozpowszechnienie i przekonania młodzieży wobec palenia. Istnieją jednak pewne dowody przemawiające na korzyść polityki restrykcyjnej wobec palenia młodzieży.

Odsetki młodzieży, która sądzi, że będzie zdecydowanie lub prawdopodobnie palić w wieku ok. 17 lat, są stosunkowo niewielkie (6-14%) i dwu lub trzykrotnie mniejsze niż palących codziennie w wieku ok. 15 lat. Wyniki analiz wykonanych w krajach Europy zachodniej wskazują, że intencję palenia za dwa lata zgłasza najczęściej regularnych palaczy, najmniej niepalących. Równocześnie wśród palących nieregularnie największy był odsetek niepewnych („może tak, a może nie”) co do swej decyzji (2). Do tej ostatniej grupy, należy w tym wieku adresować działania interwencyjne, w tym także zaoferować pomoc w rzuceniu palenia.

Wzrastająca częstość palenia wśród dziewcząt budzi niepokój we wszystkich krajach. W sześciu spośród ośmiu krajów, w tym także w Polsce, dziewczęta nieco rzadziej niż chłopcy przewidywały palenie za dwa lata i większy był wśród nich odsetek niepewnych co do tej decyzji. Być może dziewczęta 15-letnie częściej niż chłopcy traktują palenie jako „tymczasowe”.

We wszystkich prawie krajach dziewczęta w porównaniu z chłopcami:

- rzadziej uważały, że palenie za dwa lata świadczyłoby o dorosłości, co może być związane z ich większym zaawansowaniem w dojrzewaniu;
- częściej uważały, że palenie sprzyja utrzymaniu szczupłego ciała oraz powoduje zażółcenie zębów, co wynika z większego zainteresowania własnym ciałem, a zwłaszcza mody na szczupłe ciało;
- były bardziej tolerancyjne (poza Polską) wobec palenia przez rodziców w domu oraz w miejscach publicznych.

Nie stwierdzono innych wyraźnych, zależnych od płci różnic, w przekonaniach dotyczących pozostałych, badanych aspektów palenia tytoniu.

W Polsce, w porównaniu do pozostałych krajów, odsetek palących był u dziewcząt najmniejszy, a chłopców, zwłaszcza palących codziennie, należał do dużych. Jeśli chodzi o stwierdzone różnice, w Polsce największy był odsetek:

- dziewcząt, które nie zgadzały się ze stwierdzeniem, że palenie przez nie za dwa lata byłoby „właściwe” oraz, które uważały, że palenie w miejscach publicznych powinno być niedozwolone,
- młodzieży obu płci, która była przeciwna paleniu rodziców w domu oraz nauczycieli i uczniów w szkole.

Wyniki te mogą sugerować, że młodzież w Polsce w większym stopniu akceptuje zakaz palenia w miejscach publicznych, a dziewczęta mają większe poczucie, że palenie przez nie w najbliższej przyszłości nie będzie postępowaniem właściwym.

WNIOSKI

1. We wszystkich ośmiu krajach, w których przeprowadzono badania, tylko ok. 10% młodzieży 15-letniej zamierzało palić codziennie za dwa lata, a większość uważała, że palenie w wieku ok. 17 lat byłoby „złe” i „głupie” oraz nie świadczyłoby o dorosłości. Stwarza to pewną szansę na zwiększenie skuteczności odpowiednio ukierunkowanych działań profilaktycznych w grupie wieku 15-17 lat, w której najczęściej utrwała się regularne palenie.
2. Większość młodzieży jest przekonana, że skutkiem palenia jest zażółcenie zębów, a tylko ok. 1/3 uważa, że palenie pomaga ludziom, gdy są zdenerwowani, pomaga w utrzymaniu szczupłej sylwetki oraz poczucia pewności siebie. W edukacji zdrowotnej młodzieży należy przeciwdziałać przejmowaniu przez młodzież powszechnie funkcjonujących wśród dorosłych palaczy stereotypów protytoniowych - mitów o „korzyściach” z palenia.
3. We wszystkich krajach dziewczęta w porównaniu z chłopcami rzadziej przewidywały, że będą palić za dwa lata i częściej nie były pewne swej decyzji. Można sądzić, że dziewczęta częściej traktują palenie jako przejściowe i być może bardziej skuteczne byłoby u dziewcząt poradnictwo w zakresie rzucania palenia. W

- krajach Europy zachodniej niepokojącym zjawiskiem jest większe przyzwolenie dziewcząt na palenie w miejscach publicznych i palenie przez rodziców w domu.
4. Młodzież w Polsce, a zwłaszcza dziewczęta, w porównaniu do młodzieży z siedmiu krajów Europy zachodniej ma bardziej negatywny stosunek do palenia przez siebie w najbliższej przyszłości oraz do palenia przez rodziców w domu, ludzi w miejscach publicznych i szkole. Należy dążyć do utrwalania tych przekonań w podejmowanych w Polsce działaniach profilaktycznych.
 5. Przekonania młodzieży wobec palenia są w poszczególnych krajach zróżnicowane. Nie ma jednoznacznego związku między polityką państwa wobec palenia przez młodzież a jej przekonaniami. Za utrzymaniem restrykcyjnej polityki w stosunku do palenia młodzieży przemawiać może fakt, że w krajach, w których istnieje taka polityka, więcej nastolatków: było niepewnych co do palenia przez siebie za dwa lata, negatywnie oceniło palenie w najbliższej przyszłości oraz było przeciwnych paleniu przez rodziców w domu.

STRESZCZENIE

Celem pracy było zbadanie przekonań dotyczących różnych aspektów palenia tytoniu przez młodzież 15-letnią w Polsce i niektórych krajach Europy zachodniej, w zależności od płci i rodzaju polityki państwa stosunku do palenia tytoniu przez młodzież. Badania wykonano w ramach międzynarodowych badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej. Zastosowano międzynarodowy standardowy kwestionariusz – Kontrola Palenia wśród Nastolatków. Badania przeprowadzono w 1997-98 r., w reprezentatywnych grupach młodzieży 15-letniej w Polsce oraz w: Austrii, Finlandii i Norwegii (kraje, łącznie z Polską, o restrykcyjnej polityce w stosunku do palenia przez młodzież) oraz Danii, Niemczech, Szkocji i Walii (kraje o polityce łagodnej). Poza Polską, we wszystkich ww. krajach, częściej paliły tytoni dziewczęta niż chłopcy.

We wszystkich krajach większość (ok. 80%) młodzieży 15-letniej uważała, że nie będzie palić za dwa lata, a palenie w tym wieku byłoby „głupie” i nie świadczyłoby o dorosłości. Znaczna część młodzieży (zwłaszcza dziewczęta) była przekonana, że palenie wiąże się z zażółceniem zębów, a tylko 1/3, że palenie pomaga ludziom, gdy są zdenerwowani, zwiększa poczucie pewności siebie i pomaga w utrzymaniu szczupłej sylwetki ciała. Dziewczęta w porównaniu z chłopcami: rzadziej zamierzały palić za dwa lata oraz rzadziej uważały, że palenie świadczyłoby o dorosłości, a w krajach Europy zachodniej były bardziej tolerancyjne wobec palenia w domu przez rodziców i ludzi w miejscach publicznych. Nie stwierdzono jednoznacznego związku między polityką państwa wobec palenia tytoniu przez młodzież a przekonaniami młodzieży wobec palenia. W krajach o restrykcyjnej polityce większy był odsetek młodzieży niepewnej co do palenia za dwa lata, negatywnie oceniającej ten fakt oraz przeciwniej paleniu w domu przez rodziców. Młodzież w Polsce, w porównaniu z innymi krajami, ma bardziej negatywny stosunek do palenia przez siebie, rodziców i ludzi w miejscach publicznych.

Słowa kluczowe: młodzież, palenie tytoniu, przekonania, intencje palenia, przyzwolenie palenia.

PIŚMIENNICTWO

1. Currie C.: *Comparing national policies on smoking in eight European countries*. CAS Fact Sheet 1. November 2000.
2. Currie C.: *Adolescents smoking trends and intentions to smoke in eight European countries*. CAS Fact Sheet 2. January 2001.
3. Kowalewska A., Woynarowska B., Mazur J.: *Opinie młodzieży w wieku 15 lat o paleniu tytoniu w najbliższej przyszłości, r eakcjach ze strony osób znaczących i przekonaniach dotyczących palenia*. *Zdrowie Publiczne* 2000, 110, 7-8, 267-272.
4. Kowalewska A., Mazur J., Woynarowska B.: *Czynniki związane z paleniem tytoniu przez młodzież w okresie dorastania*. *Zdrowie Publiczne* 2001 (w druku).
5. Mazur J., Woynarowska B.: *Palenie tytoniu wśród młodzieży szkolnej w Polsce i w innych krajach w latach 1990-1998*. *Zdrowie Publiczne* 1999, 109, 9, 312-319.
6. Report of a WHO/UNFPA/UNICEF Study Group on Programming for Adolescent Health: *Programming for adolescent health and development*. WHO Technical Report Series 886, Geneva 1999.
7. Wold B., Currie C., Lund M.: *Control of Adolescents Smoking (The CAS study) 1997/1998*. Technical report on surveys of 15-year olds in nine European countries. University of Bergen, 2001.
8. World Health Organization: *Combating the tobacco epidemic*. In: *The World Health Report 1999. Making a difference*. WHO, Geneva 1999.
9. Zatoński W.: *Demokracja jest zdrowsza. Cud zdrowotny nad Wisłą*. Centrum Onkologii Instytut, Warszawa 1999.